Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

25X1

Page Denied

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

1

Andrzej Fryca Modrzewski

Andrzej Fryca Modrzewski, wielki pisarz polityczny, żył i działał w Polsce w wieku 16 w dobie Odrodzenia, którą historycy kultury nazywają także wiekiem Złotym. Działają wówczas tacy ludzie jak Jan Kochanowski, Mikołaj Kopernik, M. Rej, Biernat z Lublina. W dziedzinie kultury toczy się ostra walka o nowy światopogląd uderzający w feudalizm i duchową dyktaturę kościoła i otwierający przed wyzwolonym człowiekiem nowe horyzonty myśli. W tej wielkiej epoce przełomu żył Andrzej Fryca Modrzewski.

Urodził się w 1503 r. w Wolborzu niedaleko Piotrkowa w niezamożnej rodzinie szlacheckiej. Rodzice przeznaczyli go do stanu duchownego i wysłali na studia do Krakowa. Tutaj młody Fryca studiował filozofię i teologię, której nie ukończywszy udał się na dwór kanclerza i prymasa Jana Łaskiego, aby się poświęcić karierze kancelaryjnej. Dalsze dzieje Fryca wiążą się najściślej z rodziną Łaskich zajmujących najwyższe stanowiska w państwie. Na ich dworze zapoznał się młody Fryca z biegiem spraw państwowych, tu zetknął się z najwybitniejszymi osobistościami i stąd wyniósł znakomitą znajomość ówczesnego sądownictwa. Około 1531 r. wyjechał do Niemiec, gdzie przebywał około 10 lat załatwiając interesy polityczne Łaskiego. Niesłychanie czynny tryb życia, podróże i kontakty, które nawiązał Fryca z wybitnymi przedstawicielami różnych ugrupowań pozwoliły mu wejrzeć w przyczyny wad ustrojowych feudalizmu i uksztaltowały jego ideologię jako teoretyka naprawy państwa, której dał wyraz w swym wielkim dziele o "Naprawie Rzeczpospolitej".

W dziele tym, składającym się z pięciu ksiąg zatytułowanych: O prawach, O obyczajach, O wojnie, O kościele i O szkole rozwija autor konsekwentny program naprawy i unowocześnienia państwa polskiego w kierunku wyznaczonym przez rozwój mieszczaństwa — w duchu wielkiej epoki Odrodzenia.

Na czoło zagadnień społecznych wysuwa Fryca obronę uciśnionego chłopstwa. Pisarz sprzeciwia się odbieraniu chłopom ziemi i obarczaniu ich większą pańszczyzną.

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Z największym oburzeniem piętnuje Fryc ustawę o mężobójstwie, która karała bardzem chłopa za zabicie szlachcica, natomiast szlachcica za zabicie chłopa skazywała jedynie na śmieszną karę 10 grzywien. Fryc domagał się kary śmierci dla każdego zabójcy bez względu na jego przynależność stanową. Oczywiście, nawoływania te pozostawały bez echa wśród ogółu szlachty, której była na rękę ta bezkarność.

W interesie rozwoju miast opracował Modrzewski szeroki program zabezpieczający mieszczaństwo przed zakusami szlachty, która przy pomocy szeregu ustaw pozbawiała miasta ich dochodów. Pisarz potępiał ostro dekret zabraniający mieszczanom posiadania ziemi. W Księdze "O prawie" żądał Modrzewski równości wobec prawa aby... "dla wszystkich w jednej Rzeczypospolitej jednakie było karanie".

Zasada suwerenności prawa, któremu nie tylko stany niższe, ale senatorowie i król mają podlegać oraz prawo odwoływania się wszystkich stanów z chłopami włącznie było bardzo postępowe i godziły w interesy szlachty, która chciała być sama wyłącznym sędzią swoich poddanych. Postulaty te wzbudzały ogromne oburzenie i zgorszenie wśród szlachty.

Modrzewski żądał także całkowitej równości chłopa i mieszczan pod względem wyznaniowym zaznaczając, że powinni mieć prawo zabierania głosu na synodach. Pisarz pragnął w ten sposób kościołowi odebrać charakter kosmopolityczny. Ściągnęło to na Fryca prześladowania posunięte do tego stopnia, że musiał uchodzić z domu i szukać schronienia u przyjaciół aby ocalić swoje życie.

Dzieło Fryca "O naprawie Rzeczpospolitej" zostało okaleczone przez cenzurę i wydane tylko w 3 księgach natomiast w 5-ciu. Księgi "O kościele" i "O wojnie" zostały zatrzymane. W całości wydał je dopiero autor w kilka lat później w Bazylei - przez co jego nazwisko zostało umieszczone w indeksie ksiąg zakazanych.

W późniejszych latach swego życia zrezygnował Fryc z kariery dworskiej i przeniósł się do rodzinnego Wolborza, gdzie sprawował odziedziczone po ojcu wójtostwo, uprawiał rolę i zajmował się pracami literackimi. Prześladowcy odebrali mu wójtostwo i usiłowali pozbawić majątku, dobrego imienia, a nawet życia.

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Śmierć pisarza nastąpiła w czasie zarazy w 1572 r. i przeszła zupełnie niepostrzeżenie. Nie wiemy nawet gdzie znajduje się grób tego wielkiego człowieka, którego myśli zapłodniły umysły wielu wybitnych uczonych europejskich.

Wielka zmowa milczenia która objęła jego osobę i dzieła trwała przez kilka wieków aż do naszych czasów.

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

(2)

Andrzej Fryca Modrzewski - obrońca pokoju.

Za dwa lata obchodzić będziemy w Polsce wielką uroczystość zwaną millenium czyli tysiąclecie historycznego istnienia państwa polskiego. W związku z tym w każdej dziedzinie życia naszego kraju staramy sobie uświadomić, co wnieśli my własnego do skarbca kultury światowej. Z całego tysiącletniego dorobku Polski chcemy wydzielić to, co jest niezaprzeczalną zdobyczą polskich uczonych, artystów polityków i pisarzy. Przesuwają się przed nami nazwiska ludzi najbardziej zasłużonych do rzędu, których zaliczamy Andrzeja Fryca Modrzewskiego najwybitniejszego pisarza politycznego Polski wieku 16-go. Fakt tę przez długie przykrywał w Polsce mrok niepamięci, nie wiemy gdzie jest jego grób / + 1572/ dzieła jego uległy rozproszeniu i zaginięciu. Zmowa milczenia, która objęła jego osobę i dzieła trwała przez długie wieki od chwili jego śmierci aż do czasów dzisiejszych, gdy wołano Komitet Wydania Dzieł A.Fryca Modrzewskiego, Komitet który pracował przez kilka lat nad naukow- edycją Dzieł wszystkich pisarza.

Na tę niepamięć wieków przeszłych zasłużył sobie Modrzewski swoimi postępowymi poglądami występującymi w obronie uciskanego chłopstwa i mieszczaństwa, żądaniem zrównania wszystkich stanów wobec prawa- ogólnie mówiąc- programem unowocześnienia 16-wiecznego państwa polskiego w duchu epoki Odrodzenia.

Szczególnie aktualną i interesującą stroną ideologicznej działalności Fryca były jego poglądy na temat wojny i pokoju, które pisarz wyraził w swym wielkim dziele "O naprawie Rzeczypospolitej". Poglądy, które wypowiedział tam były wybitnie postępowe w wieku XVI, aktualne także i współcześnie, i dlatego do nich nawiązujemy. Wojna - zdaniem Fryca- przynosi ludzkości okropne cierpienia i należy jej bezwzględnie unikać. Już same

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

przygotowania do niej to po prostu grabież mienia obywatelskiego pod pretekstem obrony. Szlachta zaczyna hulać, grozi mieszczanom i chłopom, których obciąża zbyt wielkimi podatkami dopuszcza się łupiestw, rozboju i morderstwa. Jeszcze gorsze nieszczęście wywołuje sama wojna powodując spustoszenie i spalenie kraju, kontrybucje, błąkanie się ludzi, upadek obyczajów i ruinę życia gospodarczego. Najważniejszy jest jednak wzgląd na człowieka, któremu wojna przynosi cierpienie i śmierć. "Zaprawdę - woła Fryos - żadne pożytki z wojny nie mogą być tak wielkie, które by ze szkodami zrównać mogły".

Modrzewski dzieli wojny na sprawiedliwe i niesprawiedliwe i tylko te pierwsze uważa za dopuszczalne. Sprawiedliwą nazywa wojnę podjętą w obronie własnej- potępia natomiast każdą wojnę agresywną podejmowaną w interesach możnowładców i dla uzyskania sławy przez króla. Udział w wojnie jest obowiązkiem obywatelskim.

Fryos domaga się czynnej walki o pokój i pokojowe rozwiązanie spraw międzynarodowych przez kultywowanie przyjaźni ze wszystkimi państwami z niechrześcijańskimi włącznie. Dopuszczenie państw niechrześcijańskich do społeczności międzynarodowej w celu zapewnienia zbiorowego bezpieczeństwa było w XVI w. poglądem prawdziwie postępowym. Modrzewski stwierdza iż godzi się zawierać pokój z Turkami i Tatarami- głoszenie tego poglądu w ówczesnej Polsce, wymagało dużej odwagi. Tak więc przyjaźń a w razie konfliktu zastosowanie prawa międzynarodowego, zabiegi dyplomatyczne lub arbitraż sędziów wybranych przez obie strony - oto środki utrzymujące pokój. Państwo pragnące pokoju powinno mieć jednak przygotowaną obronę własną aby móc ją podjąć w razie napaści. Modrzewski nie przewidywał wypadku iż wojna sprawiedliwa może się skończyć klęską. Po skończeniu

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

wojny należy pociągnąć do odpowiedzialności jedynie jej sprawców, a lud traktować z ludzkością. Można wówczas zawrzeć ze zwyciężonym państwem pokój utrącając jego możliwości ponownej agresji albo opanowawszy jego ziemię dać prawa sprawiedliwe i nie wyzyskiwać.

Modrzewski głosił zasadę niemoralności rabunku mienia prywatnego w obcym kraju w czasie wojny i po wojnie. Na uwagę zasługuje także potępienie przez niego wojny prowadzonej pod pretekstem nawracania na religię chrześcijańską.

W Polsce epoki Odrodzenia głos Fryczea rozbrzmiewał potężnie na sejmach i z kart jego dzieł rozchodził się na cały świat skrócony wojnami feudalnymi. To przemawiał człowiek stroskany o los człowieka. A iżby wojny nieść nigdy nie było potrzeba przeto pokój największej, ile być może ze wszystkimi ludźmi postronnymi na być zachowany!

Piękne te słowa promieniują do dziś poprzez 4 wieki, do nich nawiązujemy w trosce o naszą przyszłość i one stanowią naszą chlubę.

Elżbieta Kozłowska

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

(3)

Modrzewski - ideolog mieszczaństwa

Andrzej Fryc Modrzewski, wielki pisarz polityczny, żył i działał w Polsce w XVI w. - w epoce Odrodzenia, gdy na zachodzie Europy załamują się stare, średniowieczne stosunki społeczne i następuje wielki rozwój miast. Do znaczenia dochodzi wówczas mieszczaństwo, bogacą się kupcy i właściciele manufaktur, powstaje wiele nowych rzemiosł, rosną obroty pieniężne, rodzą się banki. Mieszczaństwo nowego typu - formująca się burżuazja występuje przeciwko tradycyjnemu porządkowi feudalnemu, który krępuje ją nie dając żadnych praw oraz dopomina się o prawa człowieka do urządzenia świata na własny użytek i sposób. To wszystkie zmiany gospodarcze, społeczne i kulturalne miały miejsce także i w Polsce, jakkolwiek w formie nie tak klasycznej. Rozkwitają wówczas nie tylko takie miasta jak Kraków, Warszawa, Gdańsk, Poznań czy Wrocław, ale także mniejsze, jak Biecz, Wolbórz czy Piotrków. Ten wielki rozwój miast i bogacenie się mieszczan budziło niezadowolenie stanu szlacheckiego, gdyż w ten sposób rosła siła społeczna, mogąca go ubiec w prowadzonej walce o wszechwładzę w państwie. Toteż szlachta traktując mieszczaństwo jako gospodarczego i politycznego rywala wydała mu wielką ofensywę w wyniku której szeregiem ustaw ograniczyła prawa miast.

Przeciwko tej szkodliwej polityce wystąpił Andrzej Fryc Modrzewski, który w dziele swym "O poprawie Rzeczpospolitej" nakreślił wielki plan unowocześnienia państwa polskiego w duchu epoki Odrodzenia. Modrzewski znał nie tylko położenie miast polskich, ale również i zachodnio-europejskich, dysponował więc znakomitym materiałem porównawczym.

Przede wszystkim domaga się Fryc zniesienia krzywdzącej ustawy zabraniającej mieszczanom posiadania ziemi i zmuszającej do wyzbywania dóbr już posiadanych. Fryc uważa to prawo za bardzo niesprawiedliwe i szkodliwe - powód tej ustawy widzi w chęci wzbogacenia szlachty kosztem mieszczaństwa. "Dlaczegóż to - woła z oburzeniem - szlachta posiada domy wójtostwa i inne posiadłości w miastach, jeżeli mieszczanom nie wolno posiadać wsi. Dlaczegóż szlachta trudzi się handlem, jeżeli kupcowi nie wolno uprawiać roli... Jeżeliby... jakie bóstwo dało nam możność wejrzenia w serca szlachty i sumienia, zobaczylibyśmy tam

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

niesłychaną jej nienawiść do plebejuszów, największą chciwość i żądzę zagarnięcia własności, pogardę dla słabszych. Te są przyczyny tego niesprawiedliwego prawa. Modrzewski potępia szlachtę za zajmowanie się handlem. Każdy szlachcic przezwiskiem kupca lub liczmana bardzo się brzydzi, ale handlem chętnie się zajmuje godząc tym w interesy mieszczan. Szczególnie rujnująca była dla handlu i rzemiosła miejskiego ustawa pozwalająca szlachcie przywozić i wywozić bez cła, a także inna, zabraniająca kupcom polskim wyjazdów za granicę.

Wszystkie te akty prawne były objawem wielkiej ofensywy antymiejskiej prowadzonej przez szlachtę.

Andrzej Modrzewski, ideolog mieszczaństwa wystąpił odważnie w obronie miast i opracował szeroki program mający za zadanie obronę interesów miejskich.

Przede wszystkim wysunął postulat uporządkowania finansów i zorganizowania skarbu, któryby działał także jako bank państwowy, żądał także sprawnej administracji oraz zorganizowanie zawodowego, zaciężnego wojska.

Te wszystkie postulaty zjawiały się wszędzie tam, gdziekolwiek nowe mieszczaństwo rozpoczęło walkę z porządkiem feudalnym, gdyż zmierzały do poprawienia interesów mieszczan i do usprawnienia ich działalności handlowej i produkcyjnej. Modrzewski myślał także o losie biedoty miejskiej; żąda dla jej obrony ustanowienia specjalnych urzędów opiekuńczych oraz założenia dla nich "domów pospolitych" zapewniających im pracę i żywność. Te projekty reprezentują tendencje wczesnokapitalistyczne związane z potrzebą rąk do pracy.

Bardzo ciekawy i nowoczesny był projekt Fryczа dotyczący reglamentacji cen na artykuły pierwszej potrzeby oraz państwowego skupu zboża dla zabezpieczenia ludności przed drożyzną wywołaną przez spekulację i bezładny wywóz.

W dziedzinie prawnej Modrzewski domaga się równości wszystkich wobec prawa, żąda także udziału mieszczaństwa w uchwalaniu nowego kodeksu karnego - słowem przyznania stanowi miejskiemu pełnych praw obywatelskich na równi ze szlachtą.

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

W sprawach wyznaniowych Fryc uważa za stosowne, aby mieszczanie cieszyli się pełną wolnością wyznania oraz mieli prawo do zabierania głosu w sprawach kościelnych. W ten sposób pragnął Modrzewski charakter szlachecki i kosmopolityczny i uczynić go bardziej narodowym.

Oczywiście, te wystąpienia Fryca czyniły go bardzo niepopularnym w obozie konserwy społecznej i naraziły na prześladowania. Toteż, gdy szlachta odniosła zwycięstwo w swej walce społecznej z mieszczaństwem i chłopstwem imię Fryca pokrył mrok niepamięci, który trwał przez 4 wieki. Dopiero współczesność wydobyła postać Fryca z niepamięci i uczciła go jako szermierza postępu.

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

(4)

Andrzej Fryca Modrzewski - ideolog równości praw

Andrzej Fryca Modrzewski, wielki pisarz polityczny działa w samo południe odrodzenia polskiego. Dzieło jego "O poprawie Rzeczypospolitej" stanowiące manifest postępu w warunkach XVI-wiecznych ukazało się w 1551 r., gdy nadciągały już zewsząd ciemne moce społecznej reakcji i kulturalnego zacofania.

W dziele tym autor brał w obronę produkujące mieszczaństwo, piętnował wyzysk chłopów i plebejów, przeprowadzał ostrą krytykę ówczesnych stosunków duchownej i świeckiej i ukazywał sposoby usunięcia najbardziej rażących nadużyć ustrojowych. Ogólnie można powiedzieć, że w "Poprawie Rzeczypospolitej" wystąpił Fryca jako ideolog unowocześnienia XVI-wiecznego państwa polskiego w kierunku wyznaczonym przez rozwój gospodarczy.

Niestety, większość jego wysiłków była bezowocna, gdyż temu wszechstronnemu rozwojowi kraju położyła szlachta, zainteresowana w utrzymaniu średniowiecznych stosunków społecznych.

Jednak wówczas, w połowie wieku XVI, sprawa jeszcze nie była przesądzona i Andrzej Modrzewski występując w obronie swych ideałów wierzył w ich zwycięstwo.

Podstawową tezą, która przeniknęła całą jego twórczość pisarską i działalność polityczną było żądanie równości praw. Równość ta w rozumieniu Fryca polegała na tym, aby wszyscy obywatele w państwie podlegali jednemu prawu bez względu na stan, majątek i wyznanie. "Równemu prawu mają podlegać tak chłopi jak magnaci i królowie, bo oni dla ludu nie lud dla nich jest postanowiony".

Pierwszym warunkiem równości ma być możliwość zwrócenia się każdego obywatela do sądu ze skargą. Drugim warunkiem sprawiedliwość praw jest to, aby nikt nie był sędzią we własnej sprawie, innymi słowy, aby dziedzic nie sądził swych poddanych "bo jest to okrutne niedbalstwo, że pan przywłaszcza sobie moc nad żywotem i śmiercią sługi swego".

Przykładem wielkiej żarliwości Fryca w walce o równość prawa są jego nieustępliwe wołania o zniesienie nieludzkiego prawa o mężobójstwie. Prawo to karało gardłem chłopa za zabicie szlachcica, natomiast szlachcica za zabicie chłopa skazywało jedynie na śmieszną karę dziesięciu grzywien. Fryca w pisemnej mowie skierowanej do sejmu domagał się kary śmierci dla każdego zabójcy, bez względu na jego przynależność stanową. Szlachecki sejm jednak zlekceważył to

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5

wołanie i wówczas Fryc zwraca się w swych mowach kolejno do senatorów, następnie do opiekopatu i wreszcie do ludzi biednych i wyzyskiwanych, w obronie których stawał. W mowach tych wyraża obawy o istnienie Rzeczypospolitej, opierającej się na tak niesprawiedliwych prawach.

Wystąpienie Modrzewskiego w sprawie mężobójstwa było pierwszym wystąpieniem w naszej literaturze politycznej, w którym człowiek prywatny zwracał się do sejmu z propozycjami reformy. Modrzewski żądał także, aby prawa dla wszystkich obywateli opracowywała specjalnie powołana komisja kodyfikacyjna, wybrana przez wszystkie stany, przy czym kodyfikatorami powinni być ludzie biegli w prawie ojczystym i cudzoziemskim. Żądaniem tym realizuje autor program mieszczański, gdyż usuwa szlachtę od pisania praw i powołuje do tego fachowców, którzy położyliby kres chaosowi panującemu w tej dziedzinie, gdyż inne prawa obejmowało wówczas duchowieństwo, inne mieszczaństwo, inne szlachtę; w różnych częściach kraju obowiązywało prawo chełmińskie, polskie lub magdeburskie. "O jednych lub jednakich rzeczach jednakie prawa" - oto teza Modrzewskiego.

Wśród postulatów Fryca w dziedzinie sprawiedliwości był projekt ustanowienia państwowego trybunału odwoławczego. Byłby to stały trybunał złożony ze znawców zawodowych, wybranych ze wszystkich stanów. Ten postępowy projekt nie został nigdy zrealizowany, gdyż na skutek narastania reakcji zwyciężyła koncepcja szlachecko-duchownego trybunału, który stał się narzędziem bezprawia w rękach magnatów. Modrzewski projektował także utworzenie urzędu, obrony praw czyli urzędu prokuratorskiego, aby każdemu zapewnić obronę prawa.

We wszystkich tych postulatach z dziedziny prawodawstwa i sądownictwa solidaryzował się Modrzewski z postępowymi tendencjami epoki. Projektami swymi przyczyniał się do łamania starych stosunków średniowiecznych między ludźmi i do centralizacji i zjednoczenia państwa polskiego.

Approved For Release 2009/01/16 : CIA-RDP80T00246A004600310002-5